

519
 Some
 of the
 names
 of the
 people
 who
 were
 killed
 in
 the
 1942
 massacre
 at
 Mafikeng
 are
 given
 in
 the
 list
 on
 page
 21
 of
 the
 report
 on
 the
 massacre
 at
 Mafikeng
 in
 1942
 by
 the
 Commission
 of
 Enquiry
 into
 the
 massacre
 at
 Mafikeng
 in
 1942

P.P. 1-21
 AM/8/76 519 Herock N. Selobane 6/76
 Mphahlele School
 P.O. Molegat. via P.O.

Dipapadi tša barha ba Baso

rec. Capetown 29/1/42 adenowebid
 Mo merafong ka moka re hwetša
 xana le dipapadi tša me huta-huta
 Papadi tše xa diswane, tše dingwe
 diya thōša, tšer dingwe diya thabiša,
 tše dingwe diya šankiša.

Dithoi I

Papadi ye nqwa se ya bašimane
 Etlare ka lebaka la xe ba dišitš
 ka nakeng bare, afe nyakeng matlapa
 na a xa dira dithoi.

Mafsikana ba nyakaxo afe afe
 me bantš e me batsanar xone tše
 ntš tše bare xo ke ba-rantšarara
 xone a m tše ding dithoi tše e/ke xo
 ke ke makhura; tšona bare ke dik
 tše ding dingwe ke di kgomo.

Mafsikana afe a hwetšwa ka nakeng
 le - makwara nengre.

Etlare xe bafe ditše xonyaka
 mafsikana a we, bare; aren axeng
 mašaka a xa di baya ka xane.

2

K34/76

Batla thôma xo axa xotee
le xo beya xoteye, yo aka
ša lelang ke yêna yo a tla xo
xo thoma xo ponya. Ke
moka bale ba bangwe ba tla
topa dikoma tša boša wa xo
ponya. yomangwe, le yo mangwe
o topa thoi e tee fêla.

Xe ele xore, ba xonona xo
re o a ba bona, ba tla
xo xo dira phori mahlong
Ba xo thšela ka mabu.

Ba hare buduluxa, ke moka
ba buduluxa. O tla thoma xo
kopala kxoma tšeno ele xo
dithoi, xo tše diexo xona.

Dithoi II

Mothopêlwa o tla tloxa a ya
xo nyaka kxoma tša bo,
ka ša keng le lenqwe, le lenqwe
O e nyaka ka tšela ye:-

519

8/76

K34/76

3

O dume le lwa xa supa
kxoma tše lesame fêla

Ore: Thoi, mong wa le šaka
ge ese yona o tla fe tala ka
xore yola ke are: Thoi, are

Thoi, are aowa baba!

Thoi, e aowa baba!

Xe e le xore ke yona ye
ae šupane o tla ke are:

Thoi, are. e baba.

Xe e le xore o palelwa moxang
moxang a a tšeba, bare: o ponye
ga hlano ba tšopa. Ke moka
ware yomong a ponye.

Xe oka tšeba mašakeng
a bona kamoka y xo tla
ponya yo o Haxo xo tše^{ba} mo
moraxo.

Badira byala xo fihla ba
te nwa. Thoi tše di tho pilong
di bitšwa maperetlo yomong xe
a be alle, mo xobona.

4

519

K34/76

Mantsi

E le yona ke papadi ya
 basimane xe ba e ya ma di song
 yona e ba palwa pakamelamu
 yamongwe ota hlabaj le lena
 le le ke xo hlabaj kgaufi
 kgaufi le ye naj xoba
 le hlabaj kamo a hlabaj bileng,
 xe mo-tamu wa xa xwe o
 ka ema le lena le e mishe
 xe le hlabaj

Oswanetše xole moxa
 xore ohlabaj byang molamu
 wa xaxa ka xore o a
 oba tsa xa le ka se
 hlabaj the se kgaufi le
 mo a hlabaj bileng xo ba la
 e misa mo a emisitseng;
 i yo a ka hlabaj moraxa
 ke yena yo a tla xo xo
 tšeya le xata la yola wapele.
 Batho ba ona ba fe le
 ba swarana ka diatla.

5

519

K34/76

Matheledi ngo tamma-
ngwana Kxosi tii.

by H. N. Setwane

Kxole

Pa padi ye ya kxole e bapala
ke ba ba nnyane le ba ba xolo.
Banyaka batana ya nkxokolwana
e byalo ka patalo. Ke yona ye
e bitšwaxo kxole. Banyaka di phote
tse a kxokahlaku fela e fetwa
ka le hla kxoka botelele.

Xe xonyakilwe pata tšewe
di bitšwaxo medimopu, ba hla
kxe thana. ba ba etela mo
moxong, baba bang, morong.

Bana xa ba e pele di phata
di phate ka mo e nwa xo ka xona.
Ba Bana kxetha tšela tše
pe di fela.

Ba hla tšeya phate ye

e bitšwaxo -kxole ba e ye pela
xare. Batla thoma xo etiya
mubu o ka xo dimo xo fihlela
ba etiya yona ka noši.

Batla faxšana sebese
xona mowe atla hwetša
kudumela ba kxapa kudumela.
Xe ba ba pala ba bang ba
ema xau, xare wa xabo
xe a ete ile de emo hwetše
a e ya kxole tše.

Xe o ka theye letša o
habwa ya mangwe a šetse
are sentšoke. Xe a sa etebe
papa di ye eba xo haba.

Xe eile yare e le dinong
tšaxeno, wa etiya ya thsela
tšela ese yanwanxoba naba
la xa xo la etiya xo tee le
wene, ya thsela tšela, le xona
xa se yanwa. Bare ke
ka di mopu. Xe e xoma

7

519

K34/76

batlare: kxoma dinong ke
mafefa.

Xe okare xelija ya ya
xoropa yomongwe, manaba
a xax^ue a tlare: "maswine^e ka
madi a le naba."

Xe e kanwa xa xeno, le
etšeya ta e ropa thenq le
dino tš^ue xeno. Xanthšⁱ
mo kxoleng ba atiša. xo beya
xore: xe re no šitš^e xate
lesome, ka matš^o wa ntowe,
re ya lahla ke xore ba bang
ba fentš^eve. Ba lle noxa.

Xe le ya xo lahla le
swanetš^e xa blokomela. ka
xore xe le se la lahla xoteye
dimopu tšalena, e se baja
noxa. Leswanetš^e xobona
xore le di beletš^a fase xo tee.
Le yona ene dithsele.

519

E ke mokxwa xase papadi.

Pula mo xo batho ^{K34/76} ba Baso

Mokxwa wa xo-nesa pula
wa batho ba Baso.

Ba axa le šakana mošate
le bitšwa xo xo-re ke Mohlapo.
Ka xare ba beya di meéta
le meétana. Ka ma meeteng
xodata ~~xa~~ xona le meetse
le sehlare. yōna xa ya
swanela xopisa.

Meetse a thšéluang ka moo
ke ya pula. Byale meetana
ye mennyanane, ye bare, xe
ba bona xore le tšatši le
yeme, ba bitše bannyana le
bašimane.

Bannyana ba tla xa meetse
ana xo le sehlare ka meeteng
ze mexolo. Ba fakela ma hlašana
a mo sehla. Ba tšwa di kxao
le bašimane ba bona.

Batšeme ba foka mašemo,

9

519

K31/76

xe se šetše ba thšollela
bitleng la mošata. Ba ba seng
kg krautsi ba thšollela the
thšemong ya mafelelo.

H Tše ba di dira bo šexo.

Mosexare banyana ba
a para mese lema bole
basimane makseswa: Mo
baya xoteye kana keng, xe
xoya xoxomeitse, ka di
dipitsana.

Xe ba bowa ba opela
šea se o yeng.

Ma-xabe-xabe

magalapula motja pheladi
xo fihla ka mahlapong. Mo
barexo xe ba thšolla bare

Pula! - Pula! Pula!

Ke moka batla phatla lala.

Batho ba ka xore bane
pelo eteye, ya xore: pula etla na,
e fe le e bane la.

519

Nongane

K34/76

10

Ke ile n ke le thabeng

Ka kwa mo krošana ola,

Ka oloxa ka tšeya thebe

Ka tšeya thebe te marumo,

Ka xahla ya lenyakala te

Kare n kare nathsexele

Ankama a ka se letswana

Se letswana se boxajana

Se letswana ka kamela

Kare n kare n ešun etla tsuola

Baja ka tsuola ka so kama

mohtana yaneya dirana, tša tala

Dirana tša bahtankana,

Ding dima e sa lenq

Ding di ntha xa lexora.

A re se nanne hloxa

Male le mo xodu

Xo du-xodu-xodu.

11

519

K34/76

Nangane

Mafai a se nana koba koba tii.
Koba koba aye monotosi tii.
Monotosi kromo dixangwa
Kromo dixangwa ke bannyana
Basimane ba tšwere mabde tii.
Bannyana ba tšwele makxeswati

Seng sare ke bomang bale tii.
Seng sare ke bonku bale tii.
Seng sare badirang moka tii.
Seng sare baja nama banati.
Seng sare tšering xokgopela.
Seng sare nna koya babya tii.

Seng sare abalaya keeng tii.
Seng sare ke babya ke noka tii.
Seng sare nlla ke xoxate tii.
Wa nkxata ka hwa ka hwele
tii

Matheledi tama ngoana
kxosi tii.

Sehlotha.

E le yona ke papadi ye e
 ba palaxo ke banenyana.
 Xa ba e dire mosexare bat
 e dira bošexo fêla

Ba kxetša ya ba ba bedi yo
 mannyane le ya maxolo. Ba
 kxa mahlare a mosehla ba
 mo a peša ona xo thoma
 maotong xa fihla hloxong.

yo ke yo maxolo.

yo mdinyane yena, ba
 maapeša dikxatong le hloxong.
 Mathekeng ba matšweša ntepa
 Xe ba feditše batla xo batho.

Lena xe ba fihla le ka se
 batsebe. Ba ba motlišitšeng f
 batla thoma xo mbaopelela
 koša: yer Bona batla
 bina.

Koša yewe e ve:
 Mmana wena wa sehlotha,

13

519

K34/76

Elele we, kaša e binwa ke sehl
sehlatho.

Elele we, mmana wena wa
sehlatho.

Elele we kaša e binwa ke sehlatho

Ba na binwa byale ba
ma âpela xo fika a ba tenwa
ke moka ka tsa ba ba
ma hlammolla.

Ba ba mmane ota hwetsa
balla ka xore a a siisa.

Makwa

Kxôra

Lentsu kôra kanoši, le na
le thalasa tsa nthši. Byale are
a hlaobse le kweng xore ye kwišise.

Krôra ke fela fane xo dulong
bašimane le barma. Byale are
kweng le baka la xore ba dule lang
fa. Xe ba dula fane ba be ba
dirê la xore, baile ba humane

se baka se se bote sa
xolaya bašimane.

Ke na le tšephe xore o wa
makala xe mošimane aša
dumelélelwa xo dula le basadi
xoba bannyana.

Kxale mošimanyana o be
a se a dumelélelwa xo ja
taba le bašimane bannyana
Ngwana ngwanyana o tš be a
tšeya ma la xo basadi.
Ngwana mošimane o be a tšeya
xe banna krôrông.

Mošimane wa xorata ka xae
aba a bitšwa makxatho, wa xo
kwa le bannyane. ke mma-
bannyaneng kxatla mpiping.

Mokxôrông xe oka šetša
medulo ya banna le bašimane
otla hwetša e fapana. Kxale
xo be xona le bešo tše
tharò. Sa banna bašimane,

umane;

samasaxana, le sa bababbye.
 Mošimane yo mang; le yo
 mang abe a la elwa xo
 tla le le xong xe a etšwa
 ma dišang. Xe o ka eete
 le le xong, abe o dula ka
 moraxo xa babang. Empa
 o tla no xongwa o ka mo-
 raxo. Molea bbye xoba
 le saxana, ya a nyakaxo
 xo roma, o roma mošimane
 Bašimanyana mo dulo wa
 xaxwe ke xo kota mas.
 Ala ba thedit masaxana
 ana a dula didulo, ba
 kwala bye bana ba dula
 di dulo xoba xo kott kota
 maswe. Mo-tho xe ale
 kxorong o be a sa ete
 dume le lwe xo beya mokhanya.
 Batho ba bajela kxorong
 xe ese xe a babya.

E menqwē, melaā ēe,
ye bašimane ba swanetšexo
xa e diraj e tšwang xa banna
kxōrōng.

Kxale xa be xa sa le
be lōwa xore, mošimane
yo ka xaba xa xone se-
xwiwa; fela aka se diešše
banna ba xabo ntle le
xa le fša. Oba a nadiša
tšeding be Ba be bamoneja
tšedingi tša xa xamela
ka xabo. Ka maraxa yo
menqwē o be a mošwela
ama.

Xe bašimane ba xama
ba beya kxamēlō ye ba
e bitšexo xore; ke kxamela yo
matōpetšō. yona e dula
kxōrōng, xa e dule ka xae. Ke
mafsi a badiša. Xa xona
masadi yo aka bakelang.

M

519

K34/70

Kaxore e beilwe ke banna.

Re bana xe basimane
ba ke be letše xore, bôlôkô
bo tšeiwa pele xa xore dikxomo
ditšere. Le xona txa xwa
swanela xore ba sa
xo tšeya basadi ba ba
sa baxo le bana. Aowa xo
tšeya bakxokoto le banenyana

kgwana ya a sanyuaxo,
xa dumelwa xo tšena šakeng.
Motha oke oke a^{be} sa dumelwa
xa dwe dumelwa xo re hlapolela
šakeng

Molaa wa mošimane xe
a swarišitše keba, e be ele
xo neya monna yo mongwe,
le yo mongwe. Na mošimane
xe a swarišitše moraxolane,
chankhaxane xoba kxobe a be
a isa kaye?

yona o'be a tšeya a

yo e ja le ^{bašimane} baxabo Phofola
 yona o be a iša kaxae?
 Batha ka ba be ba iite
 na le me lao ya xo tiya.
 geema se senq se se,
 se tšwang xo banna kxârông.
 "Ngwana haka raxavê melo
 o tšeya ba neng?
 Byale mo xo thšuwana
 ye e senaxo se b re hwetša
 se seneng. Thšuwana e sa
 hweng e leta mōnōnō?"

Kxarō III

Byale are baneng ^{xore} xe
 melato ye ^{xe} e tšile xore
 e sehelwa kae.

Me lata ye e tšile e sehelwa
 sehelwa kxârông. Le baka
 ke le; ke xore melato
 e se kua ke banna. E ka

69

519

K34/76

se ke yare mala banna
be dula korang melato ya
rerwa kaxae.

xe tXona le ma e le xo xore
mo lato o o le pakise.
o swanetše xoya xona.

Ke korang ya kxala ya
kxosi ya xabo lema Mowe
xa daatla se thšaba sa motse
ka moka, ~~le ta~~ banna. O la
hwetša malata o se pela ka
motse ta, le di latse diba
xona ka moka

Le moxa xore mo
kxorang xa xona thsobotsi.
malata o rerwa ka thswanelo;
wa be wa ahletwa ka thswanelo.

Motho a swanetše xo^{bulu}
kxorô xe akila a xana xo
dira se seng mošate. Byale
malata o la rerwa. Xe o a
hlatšwe, yo a maxo le malata

o swane tše xo tswalela
 kxôrô, ka pudi xoba se
 seng. Pudi yewe e ha
 bolawa yaja ke banna.
 yona e bitšwa xore
 ke mangangahlaa. Ke
 xore banna ba thoba
 mexolo. Mosadi le gena
 xe a na le molato, o
 a hlalwa ~~ke~~ ke banna.

Re fele re ekwa bare,
 molato o fexilwe mafateng;
 xana ke xoreng? Ke xore
 molato ka se wa a
 hlalwa o e ~~na~~ sitšwe, o
 tla phethwa ka moso.

Bona mo, xore ngwana
 mošimane le wa ngwananyana
 bare ng xe ba arabela batho
 ba bazolo. Mošimane le ngwananyana
 bare mma xo mosadi. Mošimane
 ore tama ngwananyana ore eye kxôši,

21

* 519

K34/76

xē ba bitšwa ke banna.
Ke ya kwelwa o a bona
xore, melo ye meng ya
basotho ke ye e lohileng;
xa, ya swane lwa xo lahlwa.

ENDS 519